

TIP

Een stadswandeling op maat en/of een bezoek aan één van onze monumenten is ook mogelijk onder begeleiding van een VVV-gids.

WANDELING DOOR DE HISTORISCHE BINNENSTAD

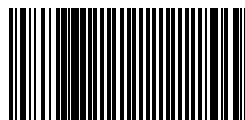
Wijk bij Duurstede

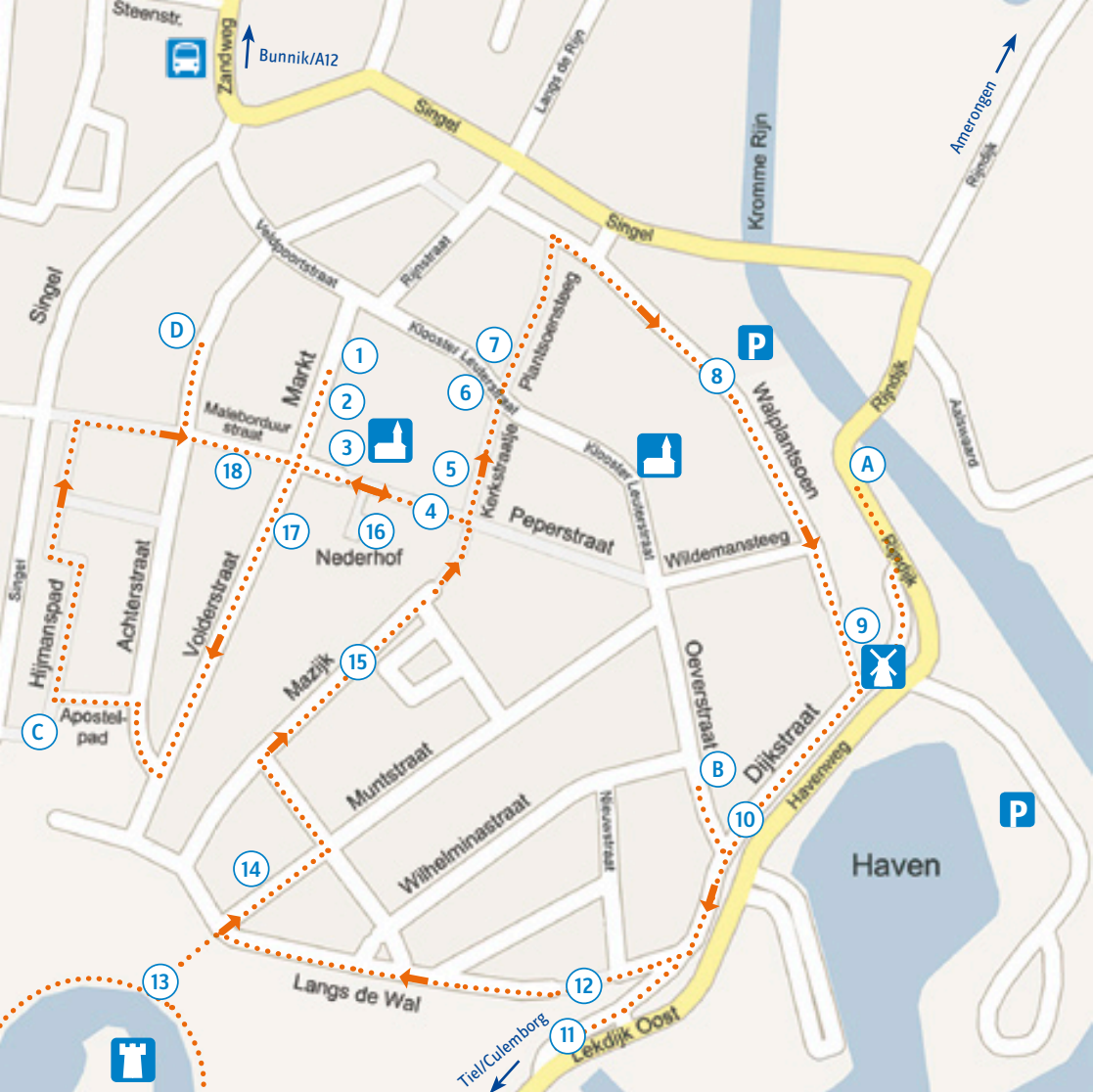
Voor meer informatie over Wijk bij Duurstede en de Kromme Rijnstreek

VVV Wijk bij Duurstede
Markt 24, 3961 BC Wijk bij Duurstede
tel. 0343 575 995
info@vvvkrommerijnstreek.nl
www.vvvkrommerijnstreek.nl

*Het buiten
van Utrecht!*

'Verstilde schoonheid te voet'

Gijsbert van Abcoude gaf het dorp Wijk in 1300 stadsrechten. De stad zou zich zo'n vijftig jaar later met muren omringen en officieel Wijk bij Duurstede gaan heten. In de volksmond bleef het Wijk. Het dorp Wijk zelf wordt al genoemd in het jaar 948. Toen werd gezegd dat het voorheen Dorestad heette. Die grootse havenplaats lag op de splitsing van (Kromme) Rijn en Lek.

Lees meer op pagina 15

**U start bij de VVV
op de Markt**

1 Markt - Het middeleeuwse hart van Wijk bij Duurstede

Met stadhuis, kerk, waterpompen, winkels en herbergen zoals De Engel (genoemd in 1483). Met, zoals dat eeuwen het geval is, de weekmarkt (woensdagmorgen). De vee- en paardenmarkt is opgeheven. De waag is afgebroken. De sfeer is gebleven. Het vrolijk spelende carillon op het stadhuis draagt daaraan bij.

2 Stadhuis

Ontworpen (1662) door stadsarchitect Gijsbert Thonis-zoon van Vianen. Op de eerste verdieping is de vergaderruimte van het oude stadsbestuur; nu een favoriete trouwzaal. Bovenin is de Nederlandse Kastelen Stichting gehuisvest. De VVV houdt onder het stadhuis kantoor in de voormalige stadsgevangenis. Let op het stadswapen (3 zilverkleurige zuilen) boven in de voorgevel.

**Rechtsachter de VVV
bevindt zich de kerk**

3 Grote of Johannes de Doper kerk (info over openingstijden: VVV)

Kerk (oorspronkelijk circa 1300) en toren zijn recent gerestaureerd. Bisschop David van Bourgondië begon in 1486 met de bouw van de huidige toren. Hoger dan de Dom van Utrecht moest die worden. Helaas was op een gegeven moment het geld op: vandaar de afplatting. Let op de vele details (stenen kopjes) aan de buitenkant van de toren. 16de-eeuwse klokken beieren nog steeds over de stad. In de kerk zelf welluidende tonen van een orgel uit dezelfde eeuw: één van de oudste van ons land. Een muurschildering (1593) met de tekst van de Tien Geboden domineert het interieur.

**U gaat linksaf de
Peperstraat in**

4 Peperstraat

Van oudsher de winkelstraat van Wijk. Tegenwoordig zijn er naast winkels ook talrijke galeries te vinden. Kijkt u ook eens omhoog naar de trapgevels. De meeste panden dateren (interieur) uit de 16de eeuw.

**De 1ste straat
links slaat u het
Kerkstraatje in**

5 Tuin waar ooit het koor van de kerk stond

Een zware brand in 1579 verwoestte het koor van de Grote Kerk. Het koor is nooit meer opgebouwd. De kerk werd afgesloten met een blinde muur.

6 School, botermarkt, badhuis en kerkelijk centrum

Een gebouw (1826) met een bewogen geschiedenis. Begonnen als school, later ingericht als botermarkt (vandaar het tonnetje in de driehoek boven de hoofdeur aan het pleintje), toen openbaar badhuis voor de Wijkse bevolking en nu kerkelijk centrum.

U steekt over en dan de Plantsoensteeg in

7 Kaaspakhuis

Recent gerestaureerd pand en in gebruik als winkel en woning. De kleine ramen aan de achterzijde herinneren aan de tijd dat het 18de-eeuwse pand de functie van kaaspakhuis had.

Aan het einde slaat u rechtsaf. U komt op het Walplantsoen

8 Voormalige Kromme-Rijnhaven

Het is nauwelijks meer voor te stellen. Waar nu een parkeerterrein is met de wijde naam 'Walplantsoen' lag ooit de Kromme-Rijnhaven (gedempt rond 1935). Tot circa 1920 kon je hier vandaan met de trekschuit, via de Kromme Rijn, naar de markt in Utrecht. Daar voer de trekschuit door de Oude Gracht en legde aan in de buurt van het stadhuis. Ook kersen, koeien en kaas namen die route. De reeds lang van functie veranderde pakhuizen (onder meer op nr. 6) wijzen nog op de oude havenfunctie.

U houdt rechts aan tot aan de molen

9 Molen Rijn en Lek

(in weekends vrijwel altijd open, overige tijden: VVV)

Langs de RK-kerk Sint Jan Baptist (begin 20ste eeuw) komen we via een 'sleephelling' bij de molen Rijn en Lek (1659). De helling diende het brengen van goederen van de Lekhaven naar de Kromme-Rijnhaven en vice versa, te vergemakkelijken; overslag dus.

De molen is de enige overgebleven walpoortmolen in ons land: hij staat op een middeleeuwse stadspoort, de Leuterpoort. Ooit een run- en later een korenmolen die, ambachtelijk, ook vandaag de dag nog in bedrijf is. Run is vermalen eikenschors dat werd gebruikt in de leerlooierij.

A Eventueel kunt u onder de molen doorlopen, de dijk op naar de watervoorziening ten behoeve van de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangelegde inundatiesluis (1866), nu tevens het begin van de Kromme Rijn.

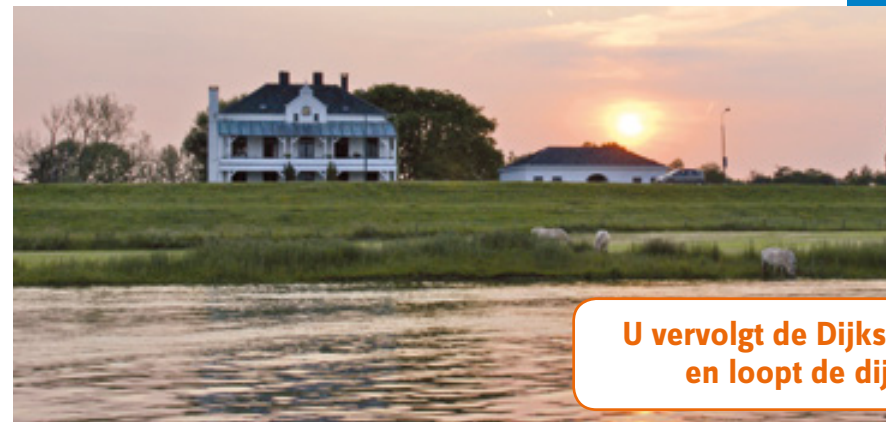
Bij de molen gaat u rechtsaf de Dijkstraat in

10 Walmuur, theekoepels en Waterpoort

Vanaf de molen en de walmuur een prachtig uitzicht over de haven, de rivier en de Betuwe. Vergeet u ook niet naar de stadkant, rijk aan mooie gevelpanden, zelf te kijken. De walmuur is hier tevens rivierdijk. Op de muur staat de laatst overgebleven 'theekoepel'. Bewoners van de (merendeels 16de-eeuwse) huizen langs de straat gebruikten die om van het uitzicht te genieten. Hier was tevens het beginpunt van de Ooster Stoomtram richting Doorn en van de lijndiensten per boot op de rivier.

Halverwege de muur zit de Waterpoort, de toegang tot stad en de (stads)haven. In de poort vinden we merktekens van hoog-waterstanden. Bij hoog water wordt de poort met een stalen deur gesloten. Voor de zekerheid kunnen tevens schotbalken worden geplaatst met, zoals vanouds, paardenmest ertussen.

B Eventueel loopt u rechts de Oeverstraat in met na 100 meter aan de rechterkant op nr. 21 het Ewoud- en Elisabeth Gasthuis (gesticht in 1400). Het gasthuis zelf bestaat nog steeds maar is nu buiten de binnenstad gevestigd.

U vervolgt de Dijkstraat en loopt de dijk op

11 Kromme-Rijndam, scheiding Neder-Rijn - Lek

U staat nu ongeveer midden op de circa 450 meter lange dam waarmee in 1122 de Kromme Rijn is afgedamd. Deze liep grofweg van het Walplantsoen, achter de Grote Kerk langs, door de Mazijk naar hier. De stad zelf is halverwege de 14de-eeuw over het restant ervan heen gebouwd, richting de dijk. Op deze plaats lag ook een duiker waardoor eeuwenlang Lekwater in de stadsgracht en daarmee tevens in de afgedamde Kromme Rijn werd gelaten. Rechtvoor die duiker aan de rivierkant ligt de officiële scheiding tussen de rivier de NederRijn (links) en de rivier de Lek (rechts). Stroomafwaarts op de rivier de kruising met het Amsterdam-Rijnkanaal en het Wijkse Veer en het Veerhuis. Al in 1295 was hier een veer. Het is, voor zover bekend, het oudste nog in bedrijf zijnde veer van ons land. Stroomopwaarts ziet u in de verte de Utrechtse Heuvelrug.

12 De Molen van Ruisdael

Rond 1670 schilderde Jacob van Ruisdael zijn beroemde schilderij 'De molen bij Wijk bij Duurstede'; één van de topstukken van het Rijksmuseum. De molen zelf is gesloopt in 1817. De funderingen zijn nog aanwezig en maken deel uit van de stadsmuur. Ruisdael's schildersezels stond aan de rivierzijde. Tussen hem en de molen stond de Vrouwenpoort. Die staat niet op het schilderij. In plaats daarvan enkele kleine vrouwspersonen: 'dichterlijke vrijheid'.

U gaat terug de Dijkstraat in, 1ste straat links, en volgt linksaanhoudend het voetpad

U vervolgt de straat 'Langs de Wal'. Links kunt u door de kasteelpoort om rond het kasteel te lopen

13 Kasteel Duurstede

We lopen langs de gereconstrueerde stadsmuur met zijn wachttorens en uitkijkjes op de binnenzijde van de dijk en het bos van kasteel Duurstede. Midden in het wegdek is het voormalige paardenpad aangegeven.

In de muur is de poort naar het kasteel opgenomen. Het 'bos' is een door Zocher aangelegd park op de restanten van de 16de-eeuwse fortificaties. Het kasteel zelf is deels ruïne, deels gerestaureerd, met een zware, vierkante verdedigingstoren (een donjon) uit circa 1260 en een hoge, ronde toren van zo'n tweehonderd jaar later.

Die laatste toren doet on-Nederlands aan. Inderdaad, voor een vergelijkbare bouw moeten we naar Noord-Frankrijk (Bourgondië). Ja, de negentig jaar die de Utrechtse bisschoppen doorbrachten op het kasteel gingen met veel pracht en praal gepaard.

14 Museum Dorestad ('s middags geopend, behalve maandag)

Museum Dorestad is gevestigd in een voornaam pand: Amstelwijk (ca. 1645). Ongeveer op die plaats stond de Wijkse munt, het muntatelier van de Utrechtse bisschoppen. In het museum wordt uitgebreid stilgestaan bij de voorganger van Wijk bij Duurstede, het uit de tijd van Karel de Grote daterende Dorestad.

Tegenover de kasteelpoort gaat u de Muntstraat in

15 De Mazijk

De Mazijk is het geheim van Wijk: een groene long midden in de oude binnenstad. De naam is een raadsel. Het volksgeloof wil dat 'mazijk' te maken heeft met 'muziek'. De bisschop David van Bourgondië zou van het kasteel naar de kerk zijn gevaren met herauten aan weerszijden. Bijna te mooi om waar te zijn. Tenslotte woonde in de stad ook een familie Van Maseijk, afkomstig uit, inderdaad, Maaseik in België.

U neemt de 1ste steeg links. Aan het einde gaat u rechtsaf de Mazijk op

U loopt rechtdoor en gaat aan het eind door een smalle, deels overdekte steeg

Aan het eind van de steeg gaat u linksaf de Peperstraat in

Na 75m komt u, linksaf onder het poortje door, bij het hofje aan de Markt (naast nr. 16)

16 Nederhoff

Oud, dat is het complex van de Nederhoff met hofje en gebouwen zeker. Het is het oudste deel van de stad en gaat terug tot het begin van de 11de eeuw. Het was het centrum van een curtis.

Deze hoeve, dit agrarische landgoed, werd door bisschop Heribert van Utrecht in 1019 aan de abdij van Deutz (bij Keulen) geschonken. De huidige bebouwing begint in de 15de eeuw. Loopt u de horecagelegenheid recht voor de poort eens in. Binnen ziet u vier natuurstenen zuiltjes die nog weer eeuwen ouder zijn en een uniek visgraatplafond. Kortom, veel unieke details zowel aan de buiten- als aan de binnenkant van de gebouwen, met aan de achterkant een prachtig uitzicht op de Mazijk.

Terugkomend op de markt gaat u linksaf de Volderstraat in

17 Volderstraat en Achterstraat

De Volderstraat (verbastering van Voorstraat) en de Achterstraat omsluiten het oudste deel van de stad. Van de oorspronkelijke bebouwing is bovengronds weinig meer over, behalve de poort van de Nederhoff (tussen Volderstraat 7 en 9). Hier en daar een muur van oude stenen ('kloostermoppen'). Die zijn waarschijnlijk afkomstig van het kasteel: de lokale 'steengroeve'.

U komt nu uit bij de stadsgracht, bij de stadssingel. De stadsmuur met zijn torentjes is hier aan het eind van de 19de eeuw afgebroken.

C Eventueel kunt u even linksaf naar het voormalige Joodse kerkhof met twee zerken. Tot 1923 kende Wijk een kleine Joodse gemeente met een eigen synagoge in de Volderstraat (nr. 7).

Bij de 1e straat rechts loopt u de Achterstraat in. Na 50 meter links komt u op het Apostelpad

Opnieuw na 50 meter gaat u rechtsaf het Hijmanspad op. (parallel aan de singel)

U loopt rechtdoor tot aan het Kostverlorenpad en gaat dan rechtsaf, vervolgens rechtdoor de Maleborduurstraat in

D Eventueel kunt u op de kruising Maleborduurstraat-Achterstraat linksaf naar Achterstraat nr. 18, alwaar één van de oudste nog bewaard gebleven stadsboerderijen (1496) van Nederland staat.

18 Pakhuis

De Maleborduurstraat (waarschijnlijk een verbastering van de persoonsnaam 'Maper Denijs') telt een aantal 16de-eeuwse panden met trapgevels, waaronder het pakhuis op nr. 7.

Rechtdoor komt u weer bij de Markt (eindpunt)

Colofon: Tekst: Ad van Bommel, streekhistoricus, Wijk bij Duurstede
Vormgeving: Bruksvoort Design & Content, Houten
Fotografie: Saskia Hartog, VVV Wijk bij Duurstede

Verstilde schoonheid te voet

Wandelen door Wijk bij Duurstede is wandelen in heden en verleden.

Gijsbert van Abcoude gaf het dorp Wijk in 1300 stadsrechten. De stad zou zich zo'n vijftig jaar later met muren omringen en officieel Wijk bij Duurstede gaan heten. In de volksmond bleef het Wijk. Het dorp Wijk zelf wordt al genoemd in het jaar 948. Toen werd gezegd dat het voorheen Dorestad heette. Die grootse havenplaats op de splitsing van (Kromme) Rijn en Lek kreeg in de negende eeuw van de Vikingen de genadeslag. Er moeten toen nog aanzienlijke resten van het Romeinse fort Levefanum uit de late eerste eeuw zijn geweest. In die resten werd in de achtste eeuw het eerste christelijke kerkje hier gebouwd. Voor de resten van het fort, van de Romeinse grens (limes), en voor Dorestad moeten we nu ondergronds. Ook voor de dam, waarmee de (Kromme) Rijn in 1122 bij Wijk bij Duurstede is afgedamd, geldt dat. Die ligt grotendeels onder de huidige rivierdijk.

Dam en dijk maakten de ontginning van de natte broeklanden in het zuiden van de provincie mogelijk. Als de dijk doorbreekt loopt het achterliggende land tot Amsterdam en Leiden onder water. Beschermd door de dijk hebben mensen al zeven eeuwen aan de stad gemetseld en getimmerd, huizen en stadsmuren gebouwd en gesloopt, straten en stegen aangelegd. Veel daarvan is gelukkig bewaard gebleven en met liefde in ere hersteld. De laatste jaren heeft Wijk ook de rivier herontdekt. Het haven-front is opgeknapt en tot een luisterrijke plek teruggebracht.

Een andere luisterrijke plek is het door de bekende landschapsarchitect Zocher in de negentiende eeuw aangelegde park om kasteel Duurstede, deels een ruïne. De machtige vierkante toren van het kasteel dateert uit circa 1260. De majestueuze ronde toren is van zo'n tweehonderd jaar later. Bisschop David van Bourgondië is de bouwheer. Ongeveer negentig jaar was het kasteel de zetel van de Utrechtse bisschoppen. Ook de hofhouding met bedienden, beambten en kunstenaars zat in Wijk en niet in Utrecht: de Wijkse Gouden Eeuw. De toren van de Grote Kerk op de Markt moest hoger worden dan de Utrechtse Domtoren. In de Muntstraat sloeg de bisschop zijn munten. Schepen op de rivier moesten tol betalen: klandizie dus voor de vele herbergen in de stad.

Na het vertrek van de bisschoppen sukkelde Wijk in. Sommige Wijkenaren zochten hun geluk in Nieuw Amsterdam (New York); een ander stichtte, op het eiland Saparoea in de Molukken, Fort Duurstede. Vernietigend was de bezetting door de Fransen in het Rampjaar 1672: Wijk was immers een garnizoensstad. De stad en haar bewoners raakten aan de bedelstaf. Veel mensen trokken weg. De voortdurende armoede maakte dat halverwege de negentiende eeuw en masse, tussen de Zandweg en de Hoogstraat, menselijke beenderen uit het oude Dorestad werden opgegraven: beendermeel (lijm!) leverde geld op. Rond 1965 telde het sterk verwaarloosde Wijk zo'n 4.500 inwoners. Bijna iedereen woonde nog binnen de stadssingel. Daarna moest Wijk groeien. Voorafgaand aan de bouw golf gingen de archeologen de grond in: één van de grootste opgravingen in dit deel van Europa was het resultaat. Nu heeft de stad een kleine 20.000 inwoners. De groei is er bijna uit: het kwetsbare landschap van de Kromme Rijn en Langbroek stelt zijn grenzen. Een brug over de rivier is niet aan de orde. De toekomst van Wijk bij Duurstede ligt dan ook niet in industrie, niet in kantoren maar in cultuur, toerisme en recreatie.

Ad van Bommel